



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดระบบคำในคลังคำของมนุษย์เป็นประเด็นที่เป็นที่สนใจสำหรับนักวิจัยจากหลากหลายสาขา ทั้งนักปรัชญา นักจิตวิทยา นักภาษาศาสตร์ และนักภาษาศาสตร์จิตวิทยา

โดยสาขาภาษาศาสตร์จิตวิทยา สนใจศึกษาการจัดระบบคำในคลังคำในใจในสองแง่มุมด้วยกัน คือ สมองจัดเก็บความรู้เกี่ยวกับคำในคลังคำในลักษณะใด และความรู้เกี่ยวกับคำนั้นๆ ถูกเรียกออกมาจากคลังคำได้อย่างไร โดยนักภาษาศาสตร์จิตวิทยาได้ออกแบบการทดลองที่หลากหลายเพื่อตอบคำถามดังกล่าว นักภาษาศาสตร์จิตวิทยาเชื่อว่า การทดลองการเชื่อมโยงคำ (word association experiment) เป็นการทดลองอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การค้นพบลักษณะการจัดระบบคำภายในคลังคำของมนุษย์ได้ (Berko and Bernstien, 1993:142)

การทดลองการเชื่อมโยงคำ ซึ่งทดลองโดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบคำแรกที่ปรากฏในใจหลังจากที่เห็นคำหรือได้ยินคำที่นำไปทดสอบ หลายการทดลองที่ผ่านมา (Jenkins 1970; Thumb and Marbe 1901; Kent and Rosanoff, 1910) ให้ข้อสรุปว่าความสัมพันธ์ระหว่างคำที่นำไปทดสอบกับคำที่ตอบสนองนั้น โดยมากพบว่าเป็นการเชื่อมโยงทางความหมาย เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำว่า pepper 'พริกไทย' กลุ่มตัวอย่างตอบสนองด้วยคำว่า salt 'เกลือ' และมักเป็นการเชื่อมโยงกับคำที่มักปรากฏคู่กัน เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำว่า king 'ราชา' กลุ่มตัวอย่างตอบสนองด้วยคำว่า queen 'ราชินี' นอกจากนี้ยังพบว่าการเชื่อมโยงคำมักเชื่อมโยงกับคำที่จัดอยู่ในประเภททางไวยากรณ์ชนิดเดียวกัน เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำนามกลุ่มตัวอย่างก็จะตอบสนองด้วยคำนาม เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำว่า hammer 'ค้อน' กลุ่มตัวอย่างตอบสนองด้วยคำว่า nail 'ตะปู' เมื่อทดสอบด้วยคำกริยากลุ่มตัวอย่างก็จะตอบสนองด้วยคำกริยา เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำว่า run 'วิ่ง' กลุ่มตัวอย่างตอบสนองด้วยคำว่า jump 'กระโดด' หรือ เมื่อทดสอบด้วยคำกริยาคุณศัพท์ กลุ่มตัวอย่างก็จะตอบสนองด้วยคำกริยาคุณศัพท์ เช่น เมื่อทดสอบด้วยคำว่า white 'ขาว' กลุ่มตัวอย่างตอบสนองด้วยคำว่า black 'ดำ' เป็นต้น

การทดลองด้วยแบบทดลองการเชื่อมโยงคำหลากหลายการทดลองได้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า "ความหมายและประเภททางไวยากรณ์ของคำเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบคำภายในคลังคำของมนุษย์" (Berko and Bernstien, 1993:142) และการทดลองด้วยแบบทดลองการเชื่อมโยงคำนั้น ทำให้เห็นถึงการจัดระบบคำภายในคลังคำในลักษณะจัดจำพวก (taxonomic organization) ภายในคลังคำของมนุษย์ได้ (Bousfield, 1953)

การศึกษาระบบความหมายของคำในภาษาไทย (lexical-semantic system) ที่ผ่านมา ผู้วิจัยยังไม่พบว่าผู้ใดศึกษาในเรื่องดังกล่าว

ในกลุ่มผู้ศึกษานั้น นอกจากนักภาษาศาสตร์จิตวิทยาจะสนใจศึกษาเปรียบเทียบด้านพัฒนาการทางภาษากับคนปกติแล้ว อีกแง่มุมหนึ่งที่เป็นที่สนใจศึกษา คือ การจัดระบบคำภายในคลังคำในกลุ่มผู้พิการว่าแตกต่างจากคนปกติหรือไม่ โดยผู้วิจัยพบว่ามีการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มผู้พิการด้านการได้ยินกับคนปกติซึ่งพบว่า แม้ว่าเด็กที่พิการด้านการได้ยินนั้นจะอ่านได้ดีและมีรูปแบบการตอบสนองเหมือนกับเด็กปกติ แต่ในกลุ่มเด็กปกตินั้นจะตอบสนองโดยสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระบบของคำแบบจัดจำพวก (taxonomy) ในขณะที่เด็กที่พิการด้านการได้ยินไม่สะท้อนให้เห็นการจัดระบบในลักษณะดังกล่าว (Marschark et al., 2004) นอกจากนี้ยังพบว่าผู้พิการด้านการได้ยินเชื่อมโยงคำในลักษณะที่หลากหลายกว่าคนปกติ และมีรูปแบบการตอบสนองที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะ (idiosyncratic response) และใช้คำในการตอบสนองต่างจากคนปกติ (McEnvoy et al., 1999)

ทั้งนี้การศึกษาการจัดระบบคำภายในคลังคำเปรียบเทียบระหว่างผู้พิการด้านการมองเห็นและผู้พิการด้านการได้ยินนั้น ผู้วิจัยยังไม่พบว่าผู้ใดศึกษา

จากการศึกษาเบื้องต้นในภาคินพนธ์ของผู้วิจัยเรื่อง "การศึกษาภาษาและการรับรู้ผ่านการแสดงความเปรียบของผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยินและคนปกติ" (วิชาติ บุรณะ ประเสริฐสุข, 2547) ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายความหมาย (semantic network) ระหว่างคำภายในคลังคำเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่พิการด้านการมองเห็น กลุ่มที่พิการด้านการได้ยิน และกลุ่มคนปกติ โดยใช้แบบทดลองการสร้างความเปรียบ ผลการศึกษา พบว่า ผู้พิการด้านการมองเห็นมีความสามารถเชื่อมโยงคำที่มีความสัมพันธ์กันทางความหมายได้ดีกว่าผู้พิการด้านการได้ยิน และระบบเครือข่ายความหมายในคลังคำของผู้พิการด้านการมองเห็นใกล้เคียงกับระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายความหมายของคนปกติมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้พิการด้านการได้ยิน

ดังนั้นเพื่อเป็นการขยายข้อค้นพบเบื้องต้นในการศึกษาเกี่ยวกับระบบความหมายของคำในภาษาไทยของผู้พิการด้านการมองเห็นและผู้พิการด้านการได้ยินที่พบว่าระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายความหมายของผู้พิการด้านการได้ยินต่างจากคนปกติ และเพื่อศึกษารูปแบบการจัดระบบคำของผู้ที่อยู่ในบริบทวัฒนธรรมไทยซึ่งที่ผ่านมาผู้วิจัยยังไม่พบว่ามิจานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษารูปแบบการจัดระบบคำในคลังคำในใจของผู้ที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่หนึ่ง การศึกษาระบบความหมายของคำในภาษาไทยในครั้งนี้จึงนำไปสู่ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระบบคำ การเชื่อมโยงระหว่างคำในคลังคำในใจ ความสัมพันธ์ระหว่างประสาทสัมผัส อันได้แก่ การฟังและการมองเห็น ซึ่งเป็นผัสสะสำคัญที่สร้างประสบการณ์ทางร่างกายที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษาและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และทำให้เห็น

ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้กับการจัดระบบความหมายของคำในคลังคำของมนุษย์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1.2.1 วิเคราะห์การเชื่อมโยงคำ การนิยามคำ และการใช้ความเปรียบในภาษาไทยของผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยินและกลุ่มคนปกติ ซึ่งได้จากการใช้แบบทดลองความหมายของคำ

1.2.2 เปรียบเทียบระบบความหมายของคำในภาษาไทยของทั้งสามกลุ่มดังกล่าวโดยใช้ผลการวิเคราะห์ในข้อที่ 1

1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน

การศึกษาระบบความหมายของคำในภาษาไทยของผู้พิการด้านการมองเห็นและผู้พิการด้านการได้ยินมีแนวคิดทฤษฎีและสมมติฐานดังต่อไปนี้

1.3.1 การเชื่อมโยงคำของคนปกติมีรูปแบบที่ไม่จำกัดในขณะที่การเชื่อมโยงคำของผู้พิการมีรูปแบบที่จำกัด คือ ผู้พิการด้านการได้ยินเชื่อมโยงคำโดยอ้างอิงความสัมพันธ์ทางความหมายแบบตรงกันข้าม ในขณะที่ผู้พิการด้านการมองเห็นมีรูปแบบการเชื่อมโยงทางความหมายที่หลากหลายกว่า อันได้แก่ ความสัมพันธ์กับคำร่วมระดับ ความสัมพันธ์พันธแบบต่างระดับ และความสัมพันธ์ในลักษณะพ้องความหมาย

1.3.2 การนิยามคำของผู้พิการด้านการมองเห็นใช้รูปแบบปริชานองค์รวม (global cognitive style) และใช้ประสบการณ์จากการสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ในการนิยามสิ่งที่เป็นรูปธรรม ในขณะที่คนปกติและผู้พิการด้านการได้ยินให้คำนิยามโดยใช้รูปแบบที่ระบุถึงองค์รวมและรายละเอียดปลีกย่อยของสิ่งต่างๆ (articulated cognitive style) และใช้ประสบการณ์จากการมองเห็น เช่น รูปร่าง ขนาด และมิติ ในการนิยามสิ่งที่เป็นรูปธรรม

1.3.3 ในการใช้ความเปรียบ ผู้พิการด้านการมองเห็นจะนำคำระบุคุณสมบัติไปเปรียบเทียบกับคำเรียกวัตถุเช่นเดียวกับคนปกติ ในขณะที่ผู้พิการด้านการได้ยินจะนำคำระบุคุณสมบัติไปเปรียบเทียบกับคำระบุคุณสมบัติอื่น ๆ ในหมวดหมู่เดียวกัน หรือ หมวดใกล้เคียง

1.3.4 ระบบความหมายของคำในภาษาไทยของผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยิน และคนปกติมีการเชื่อมโยงเครือข่ายความหมาย (semantic network) ที่แตกต่างกัน โดยรวม

แล้วระบบความหมายของคำในภาษาไทยของผู้พิการด้านการมองเห็นจะใกล้เคียงระบบความหมายของคำในภาษาไทยของคนปกติมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้พิการด้านการได้ยิน

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

การศึกษาระบบความหมายของคำในภาษาไทยในครั้งนี้ คือ การศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างคำภายในคลังคำของมนุษย์ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำเป็นหลัก โดยศึกษาผ่านการทดลอง 3 แบบ โดยมีการทดลองด้วยแบบทดลองการเชื่อมโยงคำเป็นการทดลองหลัก ส่วนการทดลองด้วยแบบทดลองการนิยามคำ และแบบทดลองการสร้างความเปรียบเทียบนั้นเป็นการทดลองเสริม โดยผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยิน และคนปกติ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนที่อายุระหว่าง 13-17 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้นับว่าเป็นงานบุกเบิกการศึกษาระบบความหมายของคำในภาษาไทย ซึ่งนำไปสู่ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.5.1 ทำให้เห็นถึงลักษณะการจัดระบบคำภายในคลังคำที่อิงความหมายของคำที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยิน และคนปกติ

1.5.2 ทำให้เห็นรูปแบบการเชื่อมโยงคำ รูปแบบการนิยามคำ และรูปแบบการสร้างความเปรียบเทียบที่แตกต่างกันในกลุ่มผู้พิการด้านการมองเห็น ผู้พิการด้านการได้ยินและคนปกติ

1.5.3 ทำให้ได้ชุดคำที่เหมาะสมสำหรับการทดลองด้วยแบบทดลองการเชื่อมโยงคำ แบบทดลองการนิยามคำ และแบบทดลองการสร้างความเปรียบเทียบ ในบริบทวัฒนธรรมไทย

1.5.4 ทำให้เห็นถึงแนวทางที่จะศึกษาการจัดระบบคำภายในคลังคำที่อิงความหมายของคำในกลุ่มผู้พิการ และสามารถขยายผลนำไปสู่การศึกษาในกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ต่อไป

1.6 นิยามคำสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

1.6.1 ระบบความหมายของคำ (lexical-semantic system) หมายถึง การจัดระบบคำภายในคลังคำที่อิงความหมายของคำ ทั้งนี้สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำภายในคลังคำได้จากการทดลองการเชื่อมโยงคำ การทดลองการนิยามคำ และ การทดลองการสร้างความเปรียบเทียบ

1.6.2 คลังคำ หรือ คลังคำในใจ (mental lexicon) หมายถึง ที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับคำของมนุษย์ ทั้งความรู้ที่นำไปสู่การเข้าใจความหมายของคำแต่ละคำ และความรู้ว่าคำนั้น ๆ แตกต่างจากคำอื่น ๆ อย่างไรซึ่งอยู่ในความทรงจำระยะยาว (long term memory)

1.6.3 แบบทดลองการเชื่อมโยงคำ (word association experiment) หมายถึง แบบทดลองที่ศึกษาการจัดระบบคำภายในคลังคำ จากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคำที่นำไปกระตุ้นกับคำที่ตอบสนอง โดยให้ผู้ถูกทดสอบนึกคำที่มีความสัมพันธ์กับคำที่กระตุ้นโดยเสรี (free association)

1.6.4 แบบทดลองการนิยามคำ (definition experiment) หมายถึง แบบทดลองที่ใช้ศึกษาการจัดระบบคำภายในคลังคำ จากรูปแบบการเชื่อมโยงระหว่างคำเพื่ออธิบายความหมายของคำ

1.6.5 แบบทดลองการสร้างเปรียบเทียบ (comparison experiment) หมายถึง แบบทดลองที่ศึกษาการจัดระบบคำภายในคลังคำโดยใช้โครงสร้างอุปมา (simile) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเชื่อมโยงคำแสดงข้อมูลทางความหมาย เช่น คำระบุคุณสมบัติ คำระบุความสามารถที่นำไปกระตุ้นกับสรรพจน์ เช่น “ขาว เหมือน.....” (ขาว เหมือน กระดาษ) นอกจากนี้แบบทดลองดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นความเข้าใจเรื่องการสร้างเปรียบเทียบของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มได้ด้วย

1.6.6 อรรถศาสตร์คำศัพท์ (lexical semantics) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำที่อาศัยความรู้เกี่ยวกับคำ ไม่ได้อาศัยความรู้เกี่ยวกับบริบทสถานการณ์โดยตรง ได้แก่ ความสัมพันธ์ในลักษณะจัดจำพวก หรือ เชื่อมโยงกับคำพ้องความหมาย หรือ คำที่มีความหมายตรงข้าม หรือ เชื่อมโยงกับคำที่แสดงข้อมูลทางความหมาย เช่น คำระบุคุณสมบัติ คำแสดงประโยชน์ ฯลฯ

1.6.7 อรรถศาสตร์บริบท (contextual semantics) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำที่เกิดขึ้นเมื่อคำหนึ่งไปกระตุ้นคำอื่นๆที่อยู่ภายในกรอบแห่งประสบการณ์ (frame) เดียวกันนั้นออกมา ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่อิงบริบทสถานการณ์ที่เป็นที่รับรู้ร่วมกันได้ และประเภทที่อิงกรอบแห่งประสบการณ์เฉพาะบุคคล

1.6.8 ผู้พิการด้านการมองเห็น (blind) หมายถึง ผู้ที่มีสายตาศึกการตั้งแต่กำเนิด ไม่สามารถเรียนหนังสือโดยใช้สายตาได้ ต้องใช้การฟังจากประสาทหู ใช้การสัมผัส และดมกลิ่น มาช่วยรวมทั้งการอ่านการเขียนก็ต้องใช้วิธีพิเศษแทน (อักษรเบรล)

1.6.9 ผู้พิการด้านการได้ยิน (deaf) หมายถึง ผู้ที่มีพิการด้านการได้ยินตั้งแต่กำเนิด ไม่สามารถเรียนหนังสือโดยใช้การได้ยินเสียงได้ ต้องใช้การมองเห็น ใช้การสัมผัส และการดมกลิ่น มาช่วยรวมทั้งการอ่านการเขียนก็ต้องใช้วิธีพิเศษแทน (ภาษามือ)

1.6.10 เด็กปกติ (normal children) หมายถึง เด็กที่มีได้พิการด้านการมองเห็น และมีได้พิการด้านการได้ยิน โดยคำว่าคนปกติในการทดลองด้วยแบบทดลองการเชื่อมโยงคำ มีความหมายในสองลักษณะ กล่าวคือ คนปกติที่นำไปศึกษาเปรียบเทียบกับผู้พิการด้านการมองเห็น หมายถึง คนปกติที่ถูกทดสอบด้วยการได้ยินเสียงคำ ส่วนคนปกติที่นำไปศึกษาเปรียบเทียบกับผู้พิการด้านการได้ยิน หมายถึง คนปกติที่ถูกทดสอบด้วยการให้เห็นคำ